
BİR RAHİP, “GÜNEŞ KRAL” XIV. LOUIS, ANTİK MİSİR GÜZELLERİ VE MOLIÈRE’İN YOLLARI NEREDE KESİŞİR?

“Tıp Biliminin Tarihine Alternatif Bir Bakış”

PROLOG

Sene 1983...

Tıbbiyeyi kazandığımı öğrenen tarih öğretmenim Zümrüt Hanım “Tamer cerrah ol” dediğinde “ben araştırmacı olacağım hocam” diye yanıtlamıştım kendisini...

Sene 1995...

Kalp ve Damar Cerrahisi rotasyonu yaptığım sırada orada yedek subaylığını yapan Dr. David Saba “bu adam bir şey keşfedecek ama ne keşfettiğini bilemeyecek” demişti, uykusuz geçen bir nöbet sohbeti sırasında...

Bunları neden anlatıyorum.

Çünkü önemli olan “keşfetmek”, hayır yanlış söyledim, “aramak” fikri... Hemen söyleyeyim araştırmacı doktor olamadım. Zümrüt hoca bildi: Cerrah oldum...

Henüz bir şey de bulamadım, belki de buldum da bilmiyorum sevgili David’in söylediği gibi...

Hâlâ kendimi aramakla meşgulüm hal-ü hazırda...

Sevgili Muhammed Şakar benden bir yazı isteyince uçtu bu hikâyeler zihnimde. Bir şey “keşfedemedim” ama “keşfetmenin” de sadece “araştırmacı doktorların” işi olmadığını öğrendim şu yaşıma kadar.

Çünkü 80’li yıllarda tıbbiyede okurken bir hocam (adını hatırlasam, zaten önce kendisine soracağım “doğru mu bu hatırladığım” diye) Fallot tetralojisindeki “sabo” belirtisinin Hollandalı bir tıbbiye öğrencisi tarafından keşfedildiğini anlatmıştı.

Belki de yanlış hatırlıyorum. Belki de hafızamın bir oyunu bana bu hikâye... Yazarım çünkü bazen...

Doğru ya da yanlış bilemiyorum. Bu yazıyı hazırlamaya karar verince epey bir arandım “sabo” hikâyesini... Bilen varsa dokümanları ile birlikte yanıt bekliyorum onlardan.

Ben bulamadım...

Bulamadım ama “keşfetmek” için değil “araştırmacı doktor”, tıbbiye öğrencisi bile olmaya gerek olmadığını fark ettim bilim tarihini inceledikçe. Bugün kullandığımız birçok tıbbi bilginin sadece ve sadece “tecessüs” sahibi insanlar tarafından ortaya konduğunu gördüm tarihin tozlu sayfaları arasında. Bu insanlar kendilerine dayatılan formülleri kabul etmeyen, gerçekleri kendi akılları ile arayan, “şüphe” duyan kişiliklere sahiplerdi.

Sizlere de “keşfetmek” için hekim veya hekim adayı olmaya gerek olmadığını örnekleri ile anlatmaya çalışacağım dilimin döndüğünce. Bakalım beğenecek misiniz?

Önce dergimizin adına uygun olması için stetoskop ile başlayacağım:

STETOSKOP İKİ KALAS-BİR HEVES Mİ, YOKSA ÇOCUK OYUNCAĞI MI?

Genç kadın biraz kiloluydu. Zaman zaman yorgunluk ve göğsünde sıkışma hissediyordu. Ayak bileklerinde de şişlikler başlamıştı. Araştırdı-soruşturdu, sonunda Dr. René Théophile Hyacin Laennec’in kapısını çaldı. Laennec kalp yetmezliği belirtileri tarif eden bu kadını dinlerken aklının bir köşesi onu nasıl muayene edebileceği sorusuyla meşguldü. Bu kiloyla avucunu kalbinin üzerine dayayıp vurmasının bir sonuç vermeyeceğini kestiriyordu. Zaten 1816 Fransa’sında hekimin genç bir kadının soyundurup kulağını göğsüne dayayarak bir muayene yapması da çok olası değildi.

Laennec birden evvelki gün muayenesine giderken yolda çocukların oynadığı oyunu hatırladı: Uzun bir tahta sopa ve çekiç vardı çocukların ellerinde. Çocuklardan biri elindeki tahta sopanın bir ucuna kulağını dayamış, öbürü ise tahtanın diğer ucuna elindeki çekiçle vuruyordu. Vuruş sesleri tahtanın içinden iletiliyordu. “Eski bir olguyu hatırladım” diyecektir Laennec sonraları; “bir kalasın bir ucuna kulak dayandığında diğer ucundaki en küçük bir darbe bile çok açık biçimde duyulur”.

Buradan sonrası yokuş aşağı geldi. Acil bir çıkış yoluna ihtiyacı vardı ve yanında elbette bir tahta yoktu. Laennec önce bir kâğıt aldı ve onu rulo haline getirip bir ucunu kadının göğsüne, diğer ucunu da kulağına dayadı. Kalp atışlarının daha önce işittiğinden çok daha güçlü bir biçimde duyulduğunu fark etti. Bir süre sonra kâğıt borunun yerini, kendisinin “stetoskop” adını verdiği, kayın ağacından yapılmış ve uçları uygun biçime getirilmiş içi boş silindir aldı. Diğer hekimler bu alete “tıbbi boru” veya “göğüs konuşturan” adını veriyorlardı.

Kulaklıklardan gelen kauçuk bir boru ile diyaframa bağlanan modern iki kulaklıklılı stetoskop, zaman içinde değişime uğradı ve Avusturyalı hekim Joseph Škoda’ya dikkate değer başarılar kazandırdı. Škoda özellikle kalp, akciğer ve barsaklardaki normal işlevleri ya da bir dizi yapısal anomaliyi kesin şekilde tespit edebilmekteydi.

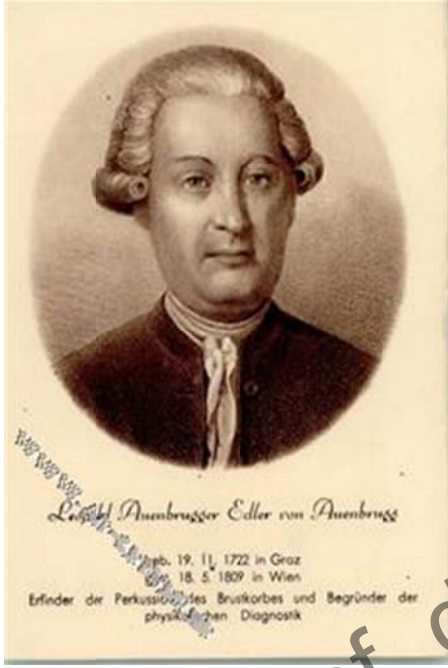
İnsanın “neyse ki çocuklar top oynamıyorlardı” diyesi geliyor değil mi?

BAĞDAN FIÇIYA, FIÇIDAN TORAKS MUAYENESİNE ÜZÜMÜN ÖNLEMİYEN BİLİMSELLİĞİ

Hancı Auenbrugger'in meyhanesi 18. yüzyıl Viyana'sında tercih edilen mekânlardan birisiydi. Yemeyi ve eğlenmeyi seven neşeli Viyanalılar her akşam tika-basa dolduruyordu meyhaneyi. Tahmin edilebilir ki bazısı sırf leziz etlerin yanında verdiği şarap için tercih ediyordu Auenbrugger'in meyhanesini. Böylesine popüler bir mekâna et yetiştirmek de, şarap yetiştirmek de yoruyordu yaşlı hancıyı. Hele gece herkes gittikten sonra mahzene inip boşalan şarap fiçilerini kontrol etmek tam bir eziyetti. Ama kolayını bulmuştu Auenbrugger. Fiçılara yukarıdan aşağıya doğru eliyle vuruyor ve hangi fiçinin ne kadar dolu olduğunu tahmin edebiliyordu içeriden gelen sesin tokluğuna veya yankısına göre.

O günlerde loş mahzende babasına yardım eden küçük Leopold Auenbrugger'in aklından hiç çıkmamıştı bu manzara. Zaman geçip de o çocuk Viyana'nın önde gelen doktorlarından olduğunda, hastaların akciğerlerinin havayla mı yoksa sıvı veya başka bir kitleyle mi dolu olduğunu ayırt etmenin zorluğu, babasının hayalini getirecekti gözlerinin önüne. Babasının fiçilerin doluluğunu anlamak için uyguladığı yol 1761'de Auenbrugger'in kaleminden çıkan *Inventum Novum ex Percussione Thoracis Humani ut Signo Abstrusos Interni Pectoris Morbos Detegendi* (Göğüs içindeki hastalıkları tanımak için, göğüs boşluğunun perküsyonu hakkında yeni metot) adlı monografide tıp dünyasına vazgeçilmez bir muayene yöntemi sunacaktı: "Parmaklarla göğüse hafifçe vurmak suretiyle bir ses elde edilir" diyecekti Auenbrugger kitabında: "Bu sesin derinliği toraks boşluğunda ne kadar havanın olduğunu, akciğerlerin hasta olup olmadığını gösterir".

İşte, bazen baba Auenbrugger gibi bilemeden hizmet verirsiniz bilime, bazen de oğul Auenbrugger gibi yılların gerisinden gelip hafızanıza kazınan bir hatıra aracılığı ile.

DENİZLER ÜZERİNDE BİNLERCE FERSAH VE NARENCİYENİN DAYANILMAZ YOKLUĞU

Avrupalılar 15. yüzyıldan itibaren başka dünyaların da keşfine merak sarmıştı. Bunda "merak", "macera", "toprak kazanma" ve "ticaret" gibi birbirinden farklı dinamikler etkiliydi elbet. Ancak genelde yol aynıydı: Kara yoluyla gidilebilecek yerlere gidilmiş, sıra önlerindeki büyük suları aşmaya gelmişti. Dünyayı keşfetmek hiç kuşkusuz büyük bir zevkti. Fakat aynı oranda da pahalıya mal olacaktı insanlığa. Örneğin 1740'da 6 gemi ile dünya turuna çıkan Lord Anson'un 1200 denizcisini kaybetmiş, geri kalan tayfa ise iskelet haline döndüğünden limana varmakta zorluk çekmişti. Sebep skorbüte yakalanan gemi personelinin ağızda ne diş ne de diş eti kalmaması nedeniyle hiçbir şey yiyip-içemez hale gelmesiydi.

Oysa Fransız kâşif Jacques Cartier uyarılmıştı denizcileri... Sene 1534 idi. Jacques Cartier 110 kişilik mürettebatıyla, St. Malo limanından hareket etmişti. Amacı, Yeni Dünyanın kuzeyinden geçerek kendisini Asya kıtasına götürecektir bir yol aramaktı. Gemisi New Foundland ve St. Laurent nehrine vardığında 100 tayfası skorbüte yakalanmış, ıstırap içinde ölümü bekliyorlardı. Cartier ve tayfasına

mucizevi yardım, Quebec şehrinin yerlilerinden gelmişti. Rivayete göre yerliler, Kanada'nın özel bir çeşit beyaz çam ağacının kabuk ve iğnelerinden elde edilen öz ile hastaların iyileşebileceklerini bildirmişlerdi. Kâşif yazdığı seyahatnamede "Louvain ve Montpellier'nin tüm hekimleri, İskenderiye'nin tüm eczacıları ile birlikte gelselerdi bile 8 gün içinde bu kadar başarılı olamazlardı" diye not düşecekti.

Unutmayınız ki sevgili kardeşlerim büyük-küçük bütün buluşlar imkânsızlıklardan ve ihtiyaçlardan doğar. Skorbütün tedavisine dikkat kesilen sadece Cartier değildi elbette. Denizcilerin bu konuda arayış içinde olmaları kadar doğal bir süreç olamazdı. Örneğin Ronsius, 1564'de İspanya'dan dönen Hollandalı denizcilerin gemi içinde yük olarak naklettikleri limon ve portakalları yemekle bu hastalığı geçıştirdiklerini söyler. Bir başka denizci amiral Sir Richard Hafkins skorbütten 10.000 denizcinin ölümüne bizzat şahit olduğunu belirterek "bu hastalığa karşı en iyi limon ve portakal gelir" demişti. Ancak nedense bu açıklamalar hekimlerin gözlerinden kaçır, kulaklarına varmaz.

Mutlu son ise İngiliz Deniz Kuvvetleri'nde cerrahlık yapan ve sonradan Portsmouth Deniz Hastanesi'nin başhekimliğine getirilen James Lind'in 1753'de yayınlanan kitabında denizcilere taze meyve yedirmek veya limon suyu içirmekle skorbütün önünün alınabileceğini ve tedavi edilebileceğini kesin olarak açıklaması ile gelmişti. Ama denizcilerin bu tavsiyeyi dikkate almaları için büyük kâşif James Cook'un o üstün öngörüsünü

beklemeleri gerekecekti. Lind'in tavsiyelerine uyan Cook, gemisi "Resolution" ile güney kutbunu keşfederken tayfalarını skorbüte teslim etmemenin ödülünü alıyordu.

Lind'in tavsiyeleri tam 40 sene sonra resmen uygulanmaya başladı ve bahriyelilere gereği kadar limon suyu verildi. Yine de bunun günlük tayın yönetmeliğine girmesi sonraki 10 seneyi bulurken, uygulamanın ticaret gemilerine de yansması için 60 sene daha geçmesi gerekmişti.

EDİRNELİ ÇİFTÇİLER İLE İNGİLİZ SÜTÇÜ KIZIN ZİHİN İKİZLİĞİ

Çiçek hastalığına karşı Hindistan ve Çin'de uygulanan aşılama geleneğini devam ettiren Anadolu Türk toplulukları, hafif çiçek çıkarmış hastaların püstüllerinden alınan irinleri kullanmaktaydılar. Onsekizinci yüzyılda, Avrupa'da yaklaşık 60 milyon insanın çiçek hastalığından ölürken, Türk usulü aşı İngiltere'nin Osmanlı elçisinin eşi Lady Mary Montagu'nun ilgisini çeker. Lady Montagu Edirne'de gördüğü aşılamaı benimseyip çocuklarını aşılattırır ve bunu 1717'de İngiltere'deki arkadaşı Sarah Chiswell'e gönderdiği bir mektupta anlatır: "...insanların onbeş-onaltısı bir araya geldi mi ihtiyar kadın elinde içerisi en iyi çiçek cerahati dolu bir fındık kabuğu ile gelir ve size hangi damarınızı açtırmayı istediğinizi sorar. Sonra derhal gösterdiğiniz yeri büyük bir iğne ile size hiç ıstırap vermeden açar ve damarın içine iğnenin başının alacağı kadar bu zehirli damladan koyar...".

Adı Sarah Nelmes'di. İngiltere-Gloucestere eyaletinde Berkeley köyünde sütçü idi. İnek çiçeğine yakalanmış ineğini sağarken, daha önce diken batarak yaralanan parmağına hastalığı almış, bileğinde, başparmağının kaidesinde ve küçük parmağında püstüller çıkarıyordu. Kendisini muayene eden Dr. Jenner'e gülerken bu rahatsızlıktan memnun olduğunu söyledi. Öyle ya, biliyordu ki bu şekilde çiçek hastalığına yakalanan herkes gibi o da kısa sürede iyileşecekti. Hatta bundan da iyisi vardı: İnek çiçeği çeken sonradan insan çiçeğine tutulmazdı. Bu sonuç birkaç gün zahmet çekmeye değmez miydi?

Dr. Jenner başını salladı. Yirmi seneden beri hekimlik yaptığı Berkeley'de köylüler kendisine hep bunu iddia ediyorlardı. Bu söylentiler sırf mahalli bir inanç mıydı? Hekimlerin omuz silkerek "gevezelik" olarak nitelendirdikleri bir kanıdan öteye gitmeyen bir söylenti miydi?

1796'nın 14 Mayısında Dr. Jenner Sarah Nelmes'in püstüllerinden aldığı irin ile 8 yaşındaki James Phipps adındaki küçük oğlanın kolunun derisini çizerek aşıladı. 10 gün içinde iyileşen çocuğa bu kez 1 Temmuzda çiçekli bir hastadan aldığı irini aşıladı. Geçici hafif bir kızartıdan başka hiçbir hastalık belirtisi olmamıştı.

Dr. Jenner'in bu tecrübelerini anlattığı 75 sayfalık bildirisinin tepkileri ne oldu biliyor musunuz: Tanrı'nın gönderdiği hastalıkla savaşmanın bir günah olduğu da söylendi, bir hayvan hastalığını insanlara vermekle, bütün vücudun kıllarla kaplanması gibi, hayvani belirtilere yol açacağı da. Ama 4 yıl sonra Kraliyet Jenner Enstitüsü'nü kurmakla görevlendirildi ve 1857'de de adına bir anıt dikildi. Alın size mutlu son...

Siz hâlâ Güneş Kral, Molière, Mısır güzellerinin bağlantısını merak ediyorsunuz biliyorum. Buyurun size bir garip ilişkiler yumağı:

BİR BENEDİKTEN RAHİBİ'NİN HÜZÜNLÜ "KEŞİF" HİKÂYESİ VE MOLİÈRE'İN DOKTOR DÜŞMANLIĞININ MİLADI

Onbeşinci yüzyılda yaşadığı düşünülen rahip Basilius Valentine'i bilim dünyası aslında hidroklorik asit ve alkolü damıtan kişi olarak tanır. O dönemde "simyacı" olarak adlandırılan ve çabaları "değersiz madenlerden altın üretme"ye indirgenen günümüzün kimyagerlerinin öncülerinden birisidir Basilius Valentine. Manastırda uzun ve sıkı perhiz yüzünden çok zayıflayarak kuvvetten düşmüş rahiplerin derdine deva aramaktadır. Bu süreçte stibium yani antimon kalıntıları taşıyan domuzların ileri derecede semirdiklerini fark etmiştir. Derhal denemeye karar verir. Sonuç tamamen faciadır, stibiumu verdiği rahiplerin tamamı ölmüştür. Daha sonra "anti-moine" yani "rahibe karşı" ismini alacak olan bu madde zehirlidir çünkü. Antimonun tıpta kullanımı hüsrarla başlamıştır. Ama rahip Basilius Valentine'in açtığı yoldan tıp hızla ilerler. Onyedinci yüzyılda ateşlenen hastalara verilir antimon. Ancak son derece kötü sonuçlar alınır; tıpkı perhizci rahipler gibi hastalar da ölmektedir. Kâh el üstünde tutulan, kâh tu-kaka edilen antimonun yolculuğu dalgalanmalarla devam eder.

Diyeceksiniz ki "antik Mısır'ın güzelleri nerede" bu hikâyede. XIV. Louis'nin, Molière'in ne ilgisi var Basilius Valentine ile? İlgisi şu ki; antik Mısır'ın süslerine meraklı dilberleri dudaklarına renk vermesi için sürerlermiş antimonlu karışımları. Tabii bugün bilemiyoruz güzellerin antimonu sürünce

kendilerinin mi yoksa o dudakların tadına bakmaya kalkan baht(lı)sızların mı zehirlendiğini. XIV. Louis ise kimselerin iyileştiremediği yüksek ateşi antimonlu bir preperatla düşürülünce tapar olmuş

antimona. Ama Molière'in bahtsız çocuğu sahip olmamış aynı şansa. Yüksek ateşini düşürmek için dönemin hekimlerine başvurduğunda, antimon tıpkı rahiplerde olduğu gibi çocukta da faciaya sebep olmuş ve Molière kaybetmiş sevgili yavrusunu. Ondan sonra da düşman olmuş bu kara cüppeli-sivri şapkalılara Molière. Sahnede kendi kendisi ile alay etmekten çekinmeyen bu bahtsız adam her fırsatta yerden yere vurmuş hekimleri ve hekimlik uygulamalarını. Kendisi de aktör olan Molière "Hastalık Hastası"nda oynarken fenalaşmış, tüm ısrarlara rağmen temsili tamamlamış ve birkaç saat sonra evinde tüberküloz nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

İşte size Leishmaniasis'in tedavisinde ve bazı dermatolojik lezyonlarda hâlâ kullandığımız antimonun ve "kâşifinin" "Hastalık Hastası", "Zoraki Tabip" gibi bugün edebiyat dünyasının en büyük ve acımasız hicivlerinin yaratılmasındaki hazin rolü.

EPILOG

Hikâyeleri uzattım sevgili kardeşlerim. Son olarak diyeceklerim şudur ki; *tarihinizi öğreniniz çünkü geleceğin belirtilerini orada görebilirsiniz. Daima şüphe ediniz, hayret ediniz ve basit düşününüz. Hep daha yakından bakabilmenin yollarını arayınız. Başkalarının fikirlerine (katılmasanız bile) saygı gösteriniz.*

Meslekte kıdeminiz arttıkça ne kadar az şey bildiğinizin farkına varacaksınız.

Ancak eksiklerinizi gidermenizin tek yolu, öncelikle onları görmek ve kabul etmektir.

Yolunuz açık olsun.

Dr. Tamer Akça